

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

On erittäin ongelmallista, että Ilmastolaissa ei ole määritelty millä päästö- ja nielutasolla hiilineutraalius toteutuu eikä ilmastopolitiikan suunnittelussa ole linjattu mikä taakanjakosektorin osuus kokonaispäästöistä olisi vuonna 2035 ja edelleen vuonna 2040. Ongelmallista on myös, että tätä samaa asiaa, ei ole linjattu (edes ohjeellisesti) maakunnille ja kunnille.

Liikenne

Avovastaus

Julkisten tilojen ja taloyhtiöiden latausasemien rakentamisen tuki, tulisi pikaisesti palauttaa nopeamman ja sujuvamman liikenteen sähköistymisen mahdollistamiseksi.

Rakentamisen, kuntien ja taloyhtiöiden taloudelliset tuet ovat keskeisiä, sillä talous on monessa kohteessa heikko. Tukien suuntaaminen konkretiaan ja infraan sen sijaan, että tuetaan esimerkiksi uusia selvityksiä aiheesta, olisi nykytilanteessa suotavaa.

Kävelyn ja pyöräilyn infratuot ovat hyvin pienet. Kestävät liikkumismuodot tarvitsevat rinnalleen myös liikkumisen ohjausta, jonka systemaattisempi ja valtakunnallinen koordinointi ja hyvin mallien käyttöönotto tukisi kustannustehokkaasti kestäviä liikkumismuotoja.

Keskeistä on paikallisen tiedon ja laskennan parantaminen, paikallisten ratkaisujen mahdollistamiseksi. Kävelyn ja pyöräilyn investointiohjelman kautta ohjataan valtion rahoitusta lähinnä kuntiin ja hankkeisiin, jotka ovat jotenkin uusia ja vaikuttavia kävely- ja pyöräilyhankkeita. Riittävät infratuot etenkin pieniin kaupunkeihin ja kuntiin olisi tarpeen. Miksi rahoitusta ohjataan kuntiin, joissa investoinnit ovat jo ennestään suuria.

Kävelyn ja pyöräilyn valtionavustus (SCF-toimi) on kirjoitettu mielenkiintoisesti korostaen kävelyn ja pyöräilyn edullisuutta taloudellisesti heikommassa asemassa oleville henkilöille. Tutkimusten mukaan esimerkiksi työmatkapyöräily on yleistä erityisesti hyvin toimeentulevien keskuudessa. Tämän ja muiden pyöräilijöiden ryhmien huomioiminen sekä pyöräilyn jatkumisen varmistaminen esimerkiksi juuri työmatkoilla on tärkeä toimenpide sekä kaupunkien hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseksi että kansanterveydellisestä näkökulmasta. Liikkumisen ohjaus eri ryhmille on keskeistä kävelyn ja pyöräilyn houkuttelevuuden varmistamiseksi.

Alueellisen joukkoliikenteen ja kutsuliikenteen kehittäminen (SCF-toimi) on erinomainen lähtökohta joustavan ja helposti saavutettavan joukkoliikenteen mahdollistamiseksi. Kutsuliikenteen ja erilaisten MaaS-palveluiden kohdalla on kuitenkin hyvä olla tarkkana, sillä helposti voi käydä niin, että palvelut voivat myös lisätä liikennettä sen vähentymisen sijaan. Joukkoliikenteen hinnoittelun vaikutus käyttäjämääriin on myös merkittävää. Lippujen hintojen pysyminen kohtuullisena hyvän palvelutason lisäksi on keskeistä, että kestävästä liikkumisesta voidaan edistää. Junaliikenteen dynaamisen hinnoittelun vaikutusta matkustajamääriin ja junaliikenteen kapasiteetin lisäämistä suosituille reiteille on varmaankin selvitetty laskennoissa, mutta nämä eivät tule ilmi Kaisussa.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Romutuspalkkiota voisi laajentaa myös julkisille toimioille -> mm. kunnat
- Latausinfra tukea voisi tarjota myös kunnille.
- Kaupunkipyörätukia voisi tarjota kunnille.
- Työsuhteipyörätuen palauttaminen, voisi olla hyödyllistä.
- Pyöräpysäköinnin kehittämisen tukimuotoja olisi hyvä mahdollistaa.
- Liikkumisenohjauksen tuki ja kehittäminen.
- Vaikuttavuuden seurannan mahdollistaminen paremmin datan avulla, muun muassa valtion organisaation mahdollisuudet tarjota dataa ilman lisäkustannuksia kunnille.
- Markkinointitukea kestävästä liikkumisesta, tarvittaisiin huomattavasti lisää sen houkuttelevammaksi tekemiseksi.
- Liikenteen vähentämisen toimenpiteiden tukeminen, esimerkkinä etätyö, mutta mahdollisesti myös verkkokauppa.
- Jakelukeskusten toteuttamisen tukeminen, vähäpäästöinen jakelun pienkaulusteet, erityisesti sähköpyörätuki. Drone-palveluiden mahdollinen kehittäminen
- Kaavoituksen vaikutus liikenteenpäästöihin selvitysvaade vahvemmin kaavoitukseen.

Maatalous

Avovastaus

Biokaasun tuotannon ja käytön edistäminen -> biokaasun tuotannossa on hyvä varmistaa, että se toteutetaan ilman maankäyttösektorin päästöjen lisäämistä.

Metsäpinta-alan laajentaminen on erittäin suositeltava ja tehokas toimenpide. Sen sijaan metsätalouden toimenpiteitä ei ole ollenkaan listalla esitetty listalle.

Mieluusti olisi nähnyt myös jotain toimenpiteitä kansallisesti ravitsemussuositusten jalkauttamiseksi ja ruokahävikin vähentämiseksi. Samoin lähiruuan käytön potentiaali tuntuu jäävän pois kirjauksista. Informaatio-ohjaus ja kasvatus ja koulutus ovat tässäkin merkittävässä roolissa.

Ravitsemussuositusten, luomun ja julkistenhankintojen hintaohjauksella sekä viestinnän, markkinoinnin ja valistuksen keinoin saataisiin paljon aikaan.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Kotitalouksien öljylämmityksestä luopumisen tukea tulisi jatkaa.

Tukea tulisi laajentaa myös pienyrittäjille.

Tukien jakaminen ja niiden markkinointi voisi olla yhteistyötä kuntien ja valtion kanssa, jolloin myös tilastointi olisi selkeämpää ja varmempaa. Kunnilla ei ole tietoa oman alueensa öljylämmitteisistä asuinrakennuksista, eikä muista kiinteistöistä, kun omaan omistukseen kuuluvista. Tietoturvalainsäädäntö estää näiden tietojen saamisen ja siten kuntien/ maakuntien/ ELY:jen roolia myös tukijärjestelmän paikallispisteenä tulisi vahvistaa.

Jonkinlaista tukea korkean kulutuksen julkisiin kiinteistöihin ja niiden energiatehokkuuden parantamiseksi olisi voinut toivoa. Tällaisia ovat esimerkiksi uimahallit ja jäähallit.

Työkoneet

Avovastaus

Jonkinlaista tukea pienyrityksille vähäpäästöisten työkalujen hankintaa olisi voinut toivoa. Onko näissä kokeiltu romutuspalkkiota?

Samoin julkiselle puolelle tukitoimet voisivat olla tehokkaita.

Jätehuolto

Avovastaus

Jätteen kierrätysasteen nostaminen on keskeinen tavoite kaikille toimijoille. Myös tämä kokonaisuus kaipaa paikallista tukea jäteastioiden ja siten paremman jätteen kierrätysasteen lisäämiseksi. Valistuksen keinoin on mahdollista vaikuttaa sosiaaliseen hyväksyttävyyteen kierrätyksessä.

Jätteen kierrätys tulee nähdä laajasti osana kiertotalouden kokonaisuutta ja kehittää siten koko järjestelmää. Tämä kokonaisuus kaipaa erityisesti paikallisia ratkaisuja ja palveluntarjoajien tukemista, esimerkiksi verohelpotuksin.

Selkeämpi sektorikohtainen päästövähennystavoite olisi merkittävä edistysaskel päästövähennystyössä. Tämä mahdollistaisi myös valtion tasolla budjetointia, mutta myös paikallisemmalla tasolla budjetointia ja toimenpiteiden ja investointien suuntaamista.

F-kaasut

Avovastaus

Talotekniikkaan ja rakennusmääräyksiin liittyvien normistojen ja standardien yhtenäistäminen luonnolliset kylmäaineet mahdollistavaan suuntaan on tervetullut toimenpide. Tämän rinnalle olisi hyvä pohtia myös vaikuttavaa viestintää aiheesta.

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Kunnat ja alueet ovat tärkeässä asemassa ilmastotavoitteiden edistämisessä. Suomen 309 kunnasta 163 on asettanut ilmastotavoitteen. Kuntaliiton selvityksen mukaan noin 5 miljoonaa eli runsaat 90 % suomalaisista asuu kunnissa, joilla on ilmastotavoite. Noin kaksikolmasosaa suomalaisista asuu kunnissa, jotka tavoittelevat 80 % päästövähennystä vuosien 2007–2030 välillä (erityisesti Kohti

hiilineutraalia kuntaa-verkoston eli Hinku-verkoston kunnat) tai hiilineutraaliutta vuoden 2030 jälkeen.

Kuntien ilmastotyö ja ilmastotavoitteet ovat kirjavia ja sekavia. Edes selkeää määritelmää hiilineutraaliudelle ei ole virallisesti määritetty, vaan kunnat voivat itse päättää ovatko hiilineutraaleja vai eivät ja millä perusteilla. Tämän tyyppistä asetelmaa on purettu muun muassa yritysten osalta siten, että on tehty selkeät säännöt virheellisten tai epämääräisten ilmasto ja viherväittämien kitkemiseksi. Vastaava työ tulisi tehdä kunnille, siten että kuntien ilmastotyö olisi yhteismitallisempaa ja selkeämpää. Nykyinen rakenne on resursseja tuhlaava, kun jokainen kunta, tai alue joutuu ostamaan päästölaskentaa ja skenaariotyötä yksityisiltä yrittäjiltä ja määritelmät tähän kokonaisuuteen vaihtelevat yrityksittäin ja lopulta kuntien itse muodostaman tahtotilan mukaan.

Kuntien rooli myös maankäyttöä ohjaavan tahona tulisi tunnista yhä vahvemmin maankäyttösektorin (LULUCF) päästöjen ja nielujen ”valvojana.” Kuten Suomen hiilineutraaliustavoitteen osalta, myös kuntien hiilineutraaliustavoitteen saavuttamisen kannalta olennaista on nettopäästöjen kehitys. Tämän kokonaisuuden tulisi olla sama kaikille kunnille.

Kuntien alueperusteiset, kulutusperusteiset ja maankäyttösektorin varastot ja nielut tulisi nähdä selkeämmin kokonaisuutena, johon voidaan viitata hiilineutraalina / muuna.

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen tulisi olla yhä enemmän ja vahvemmin kuntien työtä.

Planetaarisen terveyden ja hyvinvoinnin näkökulman sisällyttäminen samoin luontokadon torjunnan yhteishyödyt ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen liittyen tulisi olla yhä vahvemmin linjattuna.

Kuntien mahdollisuudet vaikuttaa oman maantieteellisen alueensa päästöihin ovat rajalliset. Kuntien budjetit ovat myös rajalliset. Uusien hankkeiden ja projektien rahoittamisen sijaan, joissa pyritään keksimään yhä uudelleen uusia ratkaisuja, vaikka ratkaisuja on jo olemassa, jos rahoitusta olisi, tulisi tukea antaa erityisesti energiasiirtymän ja säästön mahdollistamiseen, liikenteen kestävämpiin ratkaisuihin sekä maankäyttösektorin hiilinielujen vahvistamiseen.

Kuntien suurin toimiala on kasvatus ja koulutus, se on myös paras mahdollisuus vaikuttaa laajasti kestävyyskasvatukseen kansallisesti. Kasvatuksen ja koulutuksen resursseja vaikuttavan kestävyyskasvatuksen toteuttamiseksi (esimerkiksi GreenGrani-mallilla) tulisi tukea. Myös paikallista luontokoulutoimintaa tulisi vahvistaa entisestään. Kestävyyskasvatus on vaikuttavaa, kun sen on pitkäjänteistä, hyvin suunniteltua ja resurssoitua, paikallisuuteen ja toimintaan ohjaavaa.

Kuntien ja valtion yhteinen valistustyö ilmastotoimien kiihdyttämiseksi tulisi resurssoida mahdollisimman pian.

Koska päästökaupan osuus jää vuoden 2035 tasolla niin pieneksi on selvää, että taakanjakosektorin osuus tarvittavista lisäpäästövähennyksistä on huomattava. Päästövähennystarve riippuu toisin sanoen ratkaisevasti maankäyttösektorin kehityksestä. Hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen edellyttää, että eri sektoreiden toimet sovitetaan yhteen niin, että saavutettava päästö- ja nielukehitys on riittävä. Mikäli yhden sektorin lisätoimien vaikuttavuus jää vaatimattomaksi, paine toteuttaa vaikuttavia lisätoimia siirtyy toiselle sektorille.

On myös riski, että maankäyttösektorin näköpiirissä oleva alijäämä siirtyy taakanjakosektorin katettavaksi. Tämä kehitys on ehdottoman huono, sekä taakanjakosektorin toimialoille, että esimerkiksi monihyötyjen näkökulmasta, kuten luontokadon torjunnan näkökulmasta.

Toimialoihin ja toimialojen budjetteihin rakentuneessa hallinnossa on käytännössä mahdotonta toimia, jos ilmastomuutoksen hillintää ei ole budjetoitu selkeästi. Selkä budjetointi ja sitä kautta vastuutus selkeyttää tarvittavien toimenpiteiden roolia ja vähentää tarvetta siirtää toimialalta toiselle päästövähennystarpeita.

Kuten KAISUssa todetaan talous, vaikuttaa paljon siihen, miten kunnat voivat edistyä ilmastotyössään. Tähän liittyy myös datan keruu ja esittäminen, erityisesti tarve seurantaan ja skenaariotietoon paikallisesti, Moni informaatio, on kunnille liian yleistasoista, että siitä olisi käytännössä hyötyä paikallisessa työssä. Siten vähäiset ilmastotyöhön varatut rahat menevät pääasiassa informaation keräämiseen, sen esittämiseen ja seurantaan. Uusia avauksia aiheen ympärillä tulee jatkuvasti, eikä monilla kunnilla ole taloudellista mahdollisuutta lähteä näihin mukaan, Mahdollisia kunnille osoitettuja tukija voisi olla tarpeen kohdistaa yhä enemmän niihin kuntiin, jossa taloudelliset resurssit ovat pienet toteuttaa ilmastotyötä. Niin ikään tulisi olla mahdollista keskittyä päästöjä vähentäviin toimenpiteisiin jatkuvan datan keräämisen ja esittämisen sijaan. Helposti käy niin, että kuntien rahat valuvat selvityksiin varsinaisten toimenpiteiden sijaan. Tähän auttaisi myös jo kerätyn datan laajempi jakaminen ilman lisäkustannuksia kunnille (esimerkiksi Syke, Tilastokeskus, VTT).

Esitetty selvitys toimenpiteiden puuttumisesta tuntuu erikoiselta, sillä hillinnän toimenpidekeinot ovat moninaiset ja jokaiseen kuntaan löytyy ratkaisuja.

Erityisen kaivattava toimenpide olisi pienten ja keskisuurten kuntien hankehakemusten helpottamisen mahdollistaminen. Selkeät ja yksinkertaiset hakulomakkeet myös rahoituksen myöntämisessä tulisi toisinaan painottaa myös jo olemassa olevia keinoja ja pienten ja keskisuurten kuntien mahdollisuuksia ottaa niitä käyttöön. Moni kunta on taloudellisen tilanteensa vuoksi tilanteessa, jossa uusia investointeja on mahdotonta tehdä ilman investointitukia. Lisäksi henkilökunta on kiinni päivittäisessä työssä, vaikka rahoitusta olisi mahdollista saada, ei ole varmaa, että löytyy tekijöitä toteuttamiseen kunnissa.

Keinovalikoimasta puuttuu harmillisesti informaatio-ohjaus ja kasvatus ja koulutus. Tämän kokonaisuuden vaikutusten arviointi ja eritoten laskenta esimerkiksi päästöjen vähentämisen mielessä on toki haastavaa, mutta sen potentiaalia olisi silti hyvä tuoda esiin ja työtä mahdollistaa yhä enemmän.

Päästöyksiköiden hankinta kunnille on mielenkiintoinen kehityssuunta ja sen mahdollisuudet kaikenlaisille kunnille suunniteltuna on varmasti hyvä tapa edetä, toisaalta tilanteessa, jossa kunnat itse määrittelevät päästövähennystavoitteitaan ja tasojaan sekä keinoja niihin pääsemiseksi on tällaiset yksiköt vielä melko epäselvä kokonaisuus kuntakenttä huomioiden. Vaikuttavan ja vakuuttavan ilmastotyön mahdollistamiseksi tarvitaan yhtenäiset kriteerit hiilineutraaliuteen ja hiilinegatiivisuuteen, joissa on määritelty myös LULUCF osuus kuntien ilmastotyössä.

Ilmastolakiin vuonna 2023 sisällytetty kuntien ilmastosuunnitelmavelvoite poistui ilmastolaista 1.1.2025. -Tämä velvoite voisi olla tarpeen palauttaa, jos se sisältäisi myös investointivelvoitetta ja ohjeita. Ilman investointeja jää suuremmat ilmastotoimet helposti tekemättä.

Paikallisella ja kansallisella tasolla ilmastotyö on organisoitunut monella tavoin ja sitä tehdään paljon myös tietämättä toisten tekemisestä ja suunnittelematta yhdessä. Yhteistyön suunnittelun ja johtamisen tarve on ilmeinen kuntien näkökulmasta siten, ettei monet julkiset toimijat toteuta toisistaan tietämättä samankaltaista työtä, joka on vähäisten resurssien tuhlaamista.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Kulutusperäisiin päästöihin vaikuttamisen keinot vaikuttavat hieman vähäisiltä ja liittyvät lähinnä informaatio-ohjaukseen, ja siihenkin melko suppeasti. Tässä kokonaisuudessa ei ole tuotu esiin reboud-efektejä, joiden merkitys voi joidenkin tutkimusten mukaan olla isokin. Kokonaisuuteen tulisi ehdottomasti liittää myös yksilön valinnat esimerkiksi lentomatkustamiseen liittyen, joka on kyllä yleensä mukana mainituissa laskureissa. Monesti kuluttamisen vähentämisestä syntyneet säästöt toisissa kategorioissa kohdistuu matkailun lisäämiseen, erityisesti lentomatkustamisen lisäämiseen, jonka vaikutukset päästöihin ovat sitten huomattavasti suuremmat, kun jonkin toisen kategorian kuluttamisen. Myös tietopohja tuotteiden päästövaikutuksista ja esimerkiksi kuntalaisten kulutuksesta on melko epävarma kokonaisuus.

Informaation—ohjauksen keinoissa olisi ollut mielekästä nähdä myös verotukselliset keinot, erityisesti ruokaan ja kiertotalouteen liittyen. Informaation ohjeuksessa mukana olisi mielekästä nähdä myös kasvatuksen ja koulutuksen potentiaali.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

Hankintalainsäädännön kehittäminen siten, että siinä olisi velvoite huomioida ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat ovat hyvä kehityssuunta, mutta vaatii paljon informaatio-ohjausta tuekseen. Samaa asiaa voisi ajaa verotuksellinen ohjaus. Keinoja hankintojen vähentämiseen ja siten esimerkiksi kiertotalouden edistämiseen, mutta myös ihan aidosti hankintojen vähentämiseen, voisi olla laajemminkin esillä. Kiertotalouden esteiden purkamisen ongelmat tulisi pikaisesti selvittää ja aloittaa niiden poistaminen.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

Ilmastorahoitus:

Rahoitustarpeita koskevat asiat käsitellään normaaliin tapaan valtion talousarviota ja julkisen talouden suunnitelmaa koskevissa menettelyissä valtiontalouden menokehysten puitteissa sovittaen ne yhteen muiden menotarpeiden kanssa.

Ilman selvää budjettia ja tilinpitoa on vaikea saavuttaa tavoitteita.

On erinomaista, että laaditaan ilmastorahoituksen strategia, jonka tarkoituksena on muun muassa laatia tilannekuva ilmastorahoituksen tilanteesta ja keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman rahoitusaukoista. Hankkeessa valmistellaan työkalu rahoitettavien hankkeiden ilmastovaikutusten arvioimiseksi. Samaan suunnitelmaan olisi hyvä tuoda esiin joidenkin kuntien heikkoa mahdollisuutta investointien toteuttamiseen ja siten rahoitusten kohdentamiseen. Sektorikohtaiset investoinnit olisivat tarpeellinen lisä ilmastotyöhön, ja sen tulisi ulottua myös maakunta ja kunta tasolle.

Muita huomioita

Avovastaus

Vapaaehtoiset hiilimarkkinat:

Potentiaalisia ratkaisuja löytyy sekä luontopohjaisista että teknisiin poistoihin perustuvista toimista, joiden käyttöönottoa moni toimija odottaa. Näiden yhtenäiset käytännöt, vaikka ne muuttuisivat ajassa olisi erittäin tervetullut kokonaisuus. Ohjaus valtionhallinnosta on tärkeää, muuten kirjavuus, epäuskottavuus ja sitä kautta epäusko vähentää uskottavuutta ja toimenpiteiden käyttöönottoa.

Luettavuus:

Luettavuuden ja seurattavuuden parantamiseksi olisi hyvä, jos koko Kaisussa käytettäisiin samaa mittayksikköä hiilidioksidekvivalenteista, joko tonnia tai megatonnia. Kun yksikkö muuttuu eri kohdissa, tekee se kokonaisuuksien hahmottamisesta haastavampaa.

Lausuntoannon ajankohta:

Kauniaisten kaupunki haluaa myös huomauttaa, että lausuntoaika on ajoittunut keskelle Suomen lomakautta, jolloin myös kuntien päätöksentekaelimet ovat kesätauolla. Tämä ajoitus vaikeuttaa lausunnon kokoamista ja virallista käsittelyä ja saattaa vähentää annettujen lausuntojen määrää.

Granlund-Blomfelt Anna-Lena
Kauniaisten kaupunki